

NOQONUNYI QUROL MUOMALASI VA PORTLOVCHI MODDALAR SAVDOSINING TRANSMILLIY XUSUSIYATLARI

Mirolimova Marjona

O'zbekiston Respublikasi IIV akademiyasi 2-kurs kursanti

Annottatsiya: Zamonaviy globallashtirish sharoitida xavfsizlik masalalari davlat siyosatining eng ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, noqonuniy qurol muomalasi va portlovchi moddalar savdosi global tahdid sifatida tobora dolzarblashib bormoqda. Dunyoning turli mintaqalari o'rtasida noqonuniy qurol savdosiga qarshi kurashishning mavjud xalqaro-huquqiy vositalari, ushbu sohada huquqiy munosabatlarni tartibga soluvchi me'yoriy-huquqiy bazalar yaratilmoqda. Ushbu jinoyat turi transmilliy xarakterga ega bo'lib, bir nechta davlat hududlarini qamrab oladi hamda xalqaro jinoyatchilik tizimining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi va javobgarlik choralari belgilaydi. Mazkur maqolaning maqsadi — noqonuniy qurol muomalasi va portlovchi moddalar savdosining mohiyati, uning transmilliy xususiyatlari hamda unga qarshi kurashning huquqiy asoslarini o'rganishdan iborat.

Kalit so'zlar: xalqaro huquq, transmilliy qurol savdosi, noqonuniy qurol savdosi, jinoyatchilikning oldini olish, global xavfsizlikni ta'minlash.

XXI asrda globallashtirish jarayonlari natijasida transmilliy jinoyatchilik turlari sezilarli darajada kengayib bormoqda. Shular qatorida noqonuniy qurol muomalasi va portlovchi moddalar savdosi alohida xavf tug'diradi. Ushbu jinoyatlar davlatlarning ichki xavfsizligiga putur yetkazibgina qolmay, balki xalqaro tinchlik va barqarorlikka ham tahdid soladi. Ayniqsa, terroristik guruhlar va uyushgan jinoyatchilik tarmoqlari tomonidan qurollarning noqonuniy aylanishi global xavfsizlik tizimini izdan chiqarishi mumkin.

Qurol-yarog', o'q-dorilar, portlovchi moddalar va portlovchi qurilmalar an'anaviy ravishda xalqaro huquqqa muvofiq fuqarolik muomalasida cheklangan tovarlar hisoblanadi. Bu tasodif emas, chunki qurollarning ham davlatlar ichida, ham dunyoning turli mintaqalari o'rtasida tarqalishi keraksiz odamlarning o'limiga yo'l qo'ymaslik uchun ulardan maqsadli foydalanish ustidan maxsus nazoratni talab qiladi.

Zamonaviy voqelikka duch kelgan holda, xalqaro hamjamiyat qurol, o'q-dorilar, portlovchi moddalar va portlovchi qurilmalarning noqonuniy savdosi global muammoga aylanib borayotgani haqida xulosaga keldi. Ushbu muammoni hal qilish uchun yechimlarni ishlab chiqish transmilliy qurol savdosini yagona tushunishni taqozo etdi. Shu munosabat bilan, 2001-yil 31-mayda BMT Bosh Assambleyasi 55/255-sonli rezolyutsiya „O'qotar qurollar, ularning qismlari va komponentlari hamda o'q-dorilarni noqonuniy ishlab

chiqarish va savdosiga qarshi protokol, Birlashgan Millatlar Tashkilotining Transmilliy uyushgan jinoyatchilikka qarshi konvensiyasini”qabul qilindi.

Unda "o'qotar qurol", "o'q-dorilar" va "noqonuniy savdo" atamalarining quyidagi ta'riflari keltirilgan (3-modda)

1) O'qotar qurol - deganda o'q yoki snaryadni portlovchi modda yordamida o'qqa tutadigan, o'qqa tutish yoki harakatga keltirish uchun mo'ljallangan yoki osongina moslashtirilishi mumkin bo'lgan, ammo antiqa o'qotar qurollar yoki ularning nusxalarini o'z ichiga olmaydigan har qanday ko'chma stvolli qurol tushuniladi;

2) O'q-dorilar - deganda o'qotar qurolida foydalanish uchun patron gilzalari, gruntlar, yoqilg'i quyish moslamasi, o'qlar yoki snaryadlar kabi to'liq o'q yoki uning komponentlari tushuniladi, agar bunday komponentlarning o'zi tegishli ishtirokchi davlatda ruxsat berish tizimiga bo'ysunsa;

3) Noqonuniy savdo - deganda o'qotar qurollarni, ularning qismlari va komponentlarini, shuningdek, o'q-dorilarni bir ishtirokchi davlat hududidan yoki u orqali boshqa ishtirokchi davlat hududiga import,eksport qilish, sotib olish, sotish, yetkazib berish, ko'chirish yoki o'tkazish tushuniladi.

O'qotar qurollar konvensiyasi davlatlarga qurol va qurollarning qonuniy oqimini nazorat qilish va tartibga solish, ularning noqonuniy bozorlarga yo'naltirilishining oldini olish va qonuniy o'tkazmalarga to'sqinlik qilmasdan, tegishli jinoyatlarni tergov qilish va sudga berishni osonlashtirish uchun asos yaratadi. O'qotar qurollar to'g'risidagi konvensiya xalqaro hamkorlikni rivojlantirish va mustahkamlashga, shuningdek, o'qotar qurollar, ularning qismlari va komponentlari hamda o'q-dorilarni (o'qotar qurollar) noqonuniy ishlab chiqarish va savdosining oldini olish, ularga qarshi kurashish va yo'q qilish bo'yicha kelishilgan mexanizmlarni ishlab chiqishga qaratilgan

Xalqaro hamjamiyatning e'tibori davlatlar o'rtasida noqonuniy qurol savdosi muammosiga qaratilganligi tasodif emas. Jamoatchilik xavfi darajasi, ta'minot kanallarining soyali tarmog'ining o'sishi, ortiqcha foyda hajmi va muomalada cheklangan buyumlarni noqonuniy tarqatish sohasidagi boshqa jinoyatlar qatorida qurollarni noqonuniy sotib olish va sotish noqonuniy transmilliy giyohvand moddalar savdosidan keyin ikkinchi o'rinda turadi.

Shunday qilib, noqonuniy qurol-yarog' va o'q-dorilar yetkazib berish mahalliy va mintaqaviy mojarolarga, shuningdek, uyushgan jinoyatchilik salohiyatiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Noqonuniy xalqaro qurol savdosining oldini olish va unga chek qo'yish dunyoning turli mamlakatlarida sodir bo'layotgan siyosiy tartibsizliklar va davlat to'ntarishlariga qarshi asosiy profilaktika chorasidir.

Transmilliy uyushgan jinoyatchilikka qarshi kurash muammolari butun jahon hamjamiyati uchun dolzarbdir. Globallashuv sharoitida milliy chegaralardan tashqariga chiqadigan jinoiy faoliyatning shakllari va mazmuni keskin o'zgarib bormoqda. Bu faoliyat har qanday davlat va jamiyat uchun halokatli bo'lib, iqtisodiyotga, ijtimoiy jarayonlarga va demokratik institutlarga halokatli ta'sir ko'rsatadi.

2000-yil noyabr oyida Palermoda qabul qilingan BMTning Transmilliy uyushgan jinoyatchilikka qarshi konvensiyasi global jinoyatchilik jarayoniga munosib javob bo'lib, xalqaro jinoyatchilik shakllariga qarshi kurashish uchun yangi imkoniyatlar ochdi. Hujjatda jinoiy tashkilotlarni tashkil etish va ularda ishtirok etish, pul yuvish, korrupsiya va adolatga to'sqinlik qilishni jinoyat deb hisoblovchi qoidalar mavjud. BMT 15 dan ortiq jinoyatlarni transmilliy deb tasniflaydi. Eng xavfli va global jinoyatlar terrorizm, giyohvand moddalarning noqonuniy aylanishi, qurol va portlovchi moddalar, odam savdosi, noqonuniy migratsiya va boshqa bir qancha jinoyatlardir.

Mavjud qiyinchiliklar orasida qurol-yarog'ni yashirishning murakkab usullari, ularni topish qiyinligi, jinoyatchilik guruhlarining uyushganligi, jinoyat izlarining tezda yo'q qilinishi va ba'zan aholining qonunga xilof qurol haqida ma'lumot berishga ikkilanishi kabi omillar mavjud. Bu qiyinchiliklarni bartaraf etish uchun IIO o'z texnik bazasini doimiy ravishda yangilashi, kadrlar salohiyatini mustahkamlashi va jamoatchilik bilan hamkorlikni kuchaytirishi lozim.

Jinoyatlarni oldini olishda ham alohida e'tibor talab qiladi. Aholi o'rtasida noqonuniy qurolga ega bo'lishning xavfliligi haqida tushuntirish ishlarini olib borish, qurolni o'z ixtiyori bilan topshirgan shaxslarni javobgarlikdan ozod qilish mexanizmlari haqida ma'lumot berish muhimdir. UShbu turdagi jinoyatlarni aniqlash va fosh etish murakkab va mas'uliyatli vazifa bo'lib, jamiyat xavfsizligini ta'minlashda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Ichki ishlar organlari ushbu turdagi jinoyatlarga qarshi kurashda asosiy kuch vazifasini bajaradi. Ularning samarali faoliyati tezkor-qidiruv tadbirlari, ilg'or kriminalistik ekspertizalar, zamonaviy texnologiyalardan foydalanish, yuqori malakali mutaxassislarni tayyorlash va keng qamrovli idoralararo hamkorlikni o'z ichiga oladi.

Nazarda tutilgan jinoyatlarga qarshi kurashda yuqori samaradorlikka erishish uchun quyidagi yo'nalishlarda ishni davom ettirishi lozim:

Kriminalistik xizmatlarning moddiy-texnik bazasini yanada mustahkamlash va eng yangi ekspertiza texnologiyalarini joriy etish.

Qurol-yarog'larning noqonuniy muomalasi bilan bog'liq jinoyatlarni fosh etishga ixtisoslashgan tezkor-tergov xodimlarining bilim va ko'nikmalarini muntazam ravishda oshirib borish.

Xalqaro hamkorlikni yanada kengaytirish, ayniqsa qurol-yarog'larning transmilliy savdosiga qarshi kurashda boshqa davlatlarning tajribasini o'rganish.

Jinoyat profilaktikasini kuchaytirish, aholi o'rtasida qonunga xilof qurol muomalasining xavfliligi haqida tushuntirish ishlarini izchil olib boorish. shu kompleks va uzluksiz chora-tadbirlar orqali O'zbekiston Respublikasida qurol-yarog'ning noqonuniy muomalasiga qarshi kurashda yuqori natijalarga erishish va fuqarolarning tinchligi, xavfsizligini ishonchli tarzda ta'minlash mumkin.

Zamonaviy dunyoda noqonuniy qurol va portlovchi moddalar savdosi shunchaki alohida jinoyat turi emas, balki davlatlar chegaralarini tan olmaydigan murakkab va o'zaro bog'langan global tizimga aylandi. Ushbu faoliyatning transmilliy tabiati shundaki, qurol ko'pincha bir mamlakatda ishlab chiqariladi, ikkinchisida o'g'irlanadi yoki ombordan olib chiqiladi, uchinchisida vositachilar orqali sotiladi va yakunda butunlay boshqa mintaqadagi qurolli to'qnashuv nuqtalariga yetib boradi. Bu jarayonda jinoiy guruhlar yagona ierarxik tuzilma emas, balki markazlashmagan, moslashuvchan tarmoqlar sifatida ish yuritmoqda. Bunday tarmoqlar ichida qonuniy yuk tashish kompaniyalari, xususiy xavfsizlik agentliklari va korrupsiyaga berilgan amaldorlar zanjirning muhim halqalari bo'lib xizmat qiladi. Bu sohadagi eng xavfli jihatlardan biri — qurol savdosining boshqa turdagi transmilliy jinoyatlar, masalan, narkotraffik va odam savdosi bilan chambarchas bog'lanib ketganidir.

Qurol savdosidan tushgan daromadlar ko'pincha terrorchilik harakatlarini moliyalashtirishga yoki yangi jinoiy yo'nalishlarni ochishga sarflanadi. Shu bilan birga, texnologik taraqqiyot, xususan, Darknet maydonchalari va kriptovalyutalar orqali amalga oshiriladigan anonim hisob-kitoblar jinoiy bitimlarni nazorat qilishni qiyinlashtirmoqda. Portlovchi moddalar masalasida esa muammo yanada murakkablashadi; chunki ko'plab sanoat va qishloq xo'jaligi kimyoviy moddalari (masalan, o'g'itlar) qo'lbola portlovchi qurilmalar yasashda ishlatilishi mumkin, bu esa ularning qonuniy aylanmasi va noqonuniy ishlatilishi o'rtasidagi chegarani o'ta xira qilib qo'yadi.

Xulosa

Xalqaro xavfsizlikka tahdid solayotgan ushbu global muammoga qarshi kurashish faqatgina bir mamlakatning sa'y-harakatlari bilan natija bermaydi.

Qurol kontrabandasining transmilliy xarakteri barcha davlatlardan qonunchilikni unifikatsiya qilishni, bojxona nazoratini kuchaytirishni va qurolning har bir birligini ishlab chiqarilgandan to'yo'q qilinguniga qadar kuzatib boruvchi raqamli markirovka tizimlarini joriy etishni talab qiladi.

Shuningdek, «yakuniy foydalanuvchi sertifikatini» ustidan qat'iy nazorat o'rnatish qurolning uchinchi qo'llarga o'tib ketishining oldini olishda hal qiluvchi ahamiyatga ega.

Umuman olganda, bu muammo global darajadagi razvedka ma'lumotlari almashinuvi va huquqni muhofaza qilish organlarining uzviy hamkorligini taqozo etuvchi tizimli chaqiriqdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YHATI:

1. O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi. (247, 248, 249-moddalar – qurol va portlovchi moddalar bilan bog'liq jinoyatlar).
2. O'zbekiston Respublikasining "Qurol to'g'risida"gi Qonuni (2019-yil 29-iyul, O'RQ-550-son).
3. Birlashgan Millatlar Tashkilotining Transmilliy uyushgan jinoyatchilikka qarshi konvensiyasi (2000-yil). (Palermo konvensiyasi va uning o'qotar qurollar bo'yicha bayonnomasi).
4. BMTning "O'qotar qurollar, ularning qismlari, butlovchi buyumlari va o'q-dorilarning noqonuniy tayyorlanishi va muomalasiga qarshi kurashish to'g'risida"gi bayonnomasi.
5. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarorlari

